

Over Morgen in gesprek met lokale politici over ‘de participatiesamenleving’

Gedachten over de burger en de overheid van morgen

“De klassieke verzorgingsstaat verandert langzaam maar zeker in een participatiesamenleving”. De opvallendste zin in de eerste Troonrede van koning Willem-Alexander was nog maar nauwelijks bestorven, of het nieuwe begrip gonsde al door het hele land. Twitter ontplofte, nieuwsuitzendingen openden ermee, en politieke partijen raken er niet over uitgepraat. De participatiesamenleving. Wat voor de één een eufemisme is voor rücksichtslos bezuinigen, wordt door de ander beschouwd als een nieuw etiket voor een ontwikkeling die al jaren gaande is. Van links tot rechts, iedereen heeft een mening over de veronderstelde nieuwe koers, en daarbij is de nuance vaak ver te zoeken. Maar de overheid – ook de gemeentelijke – krijgt een andere rol, dat is wel duidelijk.

Participatie als overkoepelende aanpak

Waar de term participatie door de Troonrede is gehyped, is het bij *Over Morgen* al jarenlang deel van het DNA. Participatie zien wij niet als ideologie, het is een aanpak waarmee toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling mogelijk wordt gemaakt. En daarmee is het al verweven in onze werkwijze. Dat bleek wel tijdens de *Markt van Verbinding*, een maandelijks terugkerende kennismiddag georganiseerd door Over Morgen met als doel om adviseurs, projectleiders, netwerkpartners en (potentiele) opdrachtgevers te verbinden aan de hand van een bepaald thema.

Waar de Markt van Verbinding van 26 september als thema ‘gemeentelijke verkiezingen’ had, bleek het onderwerp participatie de verbindende factor van de middag. Want tijdens het fishbowlgesprek met politici was de discussie steeds weer te herleiden tot het onderwerp ‘participatie’. En participatie was niet alleen één van de drie thema’s waarover in groepen werd doorgepraat met de politici, het was ook binnen de twee andere thema’s ‘Duurzaamheid’ en ‘Gebiedsontwikkeling nieuwe stijl’ een duidelijk aanwezige onderstroom.

Belangrijke kwesties zijn deze middag besproken: hoe zit die participatiesamenleving er dan uit en welke consequenties zijn er voor gemeenten en haar inwoners? Wat gaat de gemeente nog wel doen en wat niet meer? En wil de bewoner eigenlijk wel participeren?

De paradox: meer taken, minder mensen

Tijdens het door Erik Tissingh geleide fishbowlgesprek met de vier politici waren de signalen voor wat betreft participatie in de verkiezingsstrijd niet erg hoopgevend, zelfs paradoxaal te noemen. Vooruitblikkend op de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014 deden de heren en dame politici een boekje open over de politieke stand van zaken in hun gemeente. En wat blijkt? Niet alleen is slechts een zeer klein gedeelte van de Nederlandse bevolking lid van een politieke partij, van die leden is ook nog eens slechts een klein deel actief. Wanneer een politieke partij op zoek moet naar een kandidaat-raadslid of –wethouder zijn de keuzemogelijkheden dus zeer beperkt.

Terwijl gemeenten van de rijksoverheid steeds méér taken moeten vervullen, lijkt de burger juist steeds mínder te porren voor een politieke functie op gemeenteniveau. Sterker nog; zelfs de kiezersopkomst bij gemeentelijke verkiezingen is al jaren beduidend lager dan de opkomst bij landelijke verkiezingen. Hoe kan dat en wat kunnen we eraan doen? Kunnen we

burgers mobiliseren, en hoe? En zo niet, hoe houdbaar is ons huidige democratische systeem dan eigenlijk?

Idealen versus de problemen van alledag

Alle debaters waren het er wel over eens dat democratie in ieder geval de minst slechte regeringsvorm is. Maar ze bespeuren ook allemaal een gat tussen abstracte visies en idealen (lees: verkiezingsprogramma's) en de onderwerpen die mensen werkelijk interesseren. Onderwerpen die zich vaak bevinden 'binnen een straal van driehonderd meter'.

Wat moet er dan eigenlijk in verkiezingsprogramma's staan? Onderwerpen die kiezers trekken of juist onderwerpen die in de genen van een partij zitten? Dat laatste, werd door alle aanwezigen bepleit, maar tegelijkertijd wordt ook de noodzaak gevoeld om de burger meer te betrekken bij de politieke programma's. En dat is best lastig, ook omdat veel inhoudelijke punten al zijn bepaald door de landelijke politiek, en zo'n 80% van de kiezers lokaal hetzelfde stemt als landelijk. Dus wat is dan nog het belang van 'lokaal'? Het antwoord ligt in de persoonlijke relaties, in het gezicht achter het programma.

En dat het wel mogelijk is om kiezers invulling te laten geven aan verkiezingsprogramma's blijkt uit een fraai voorbeeld uit het Noord-Hollandse Marken, waarbij de inwoners door middel van een Eilandraad zelf het heft in handen hebben genomen en onderwerpen zijn gaan agenderen. Kijk, dat geeft de burger moed: daar zien we de participatiesamenleving avant la lettre!

Ruimte voor initiatieven

Na het fishbowlgesprek is in drie groepen verder gesproken over drie actuele thema's:

- Participatie
- Gebiedsontwikkeling nieuwe stijl
- Duurzaamheid

De boodschap van het kabinet – de overheid gaat minder doen – bleek in alle drie de groepen al stevig geland. Zo is in de groep 'Participatie' gesignaleerd dat participatie tot nu toe teveel van de kant van de overheid is gekomen, en dat het tijd wordt voor een *mental shift*. Initiatief moet vanuit de maatschappij komen, en niet vanuit de overheid. De overheid mag dan als één van vele partijen participeren in de initiatieven. In feite moet er dus sprake zijn van 'overheidsparticipatie' in plaats van 'burgerparticipatie'. Er werd zelfs gesteld dat hoe meer de overheid zich terugtrekt, hoe eerder initiatieven van burgers ontstaan om het ontstane gat op te vullen.

Ook bij 'Gebiedsontwikkeling nieuwe stijl' moet het doel zijn om vooral 'verrassende initiatieven in de markt' te stimuleren en marktpartijen te helpen wanneer deze een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van gemeentelijke doelstellingen. Back to basics: 'de gemeente op de kaart zetten' met een overambitieuze en geldverslindende uitbreidingsproject is duidelijk niet van deze tijd. Luchtkastelen worden niet meer gebouwd, het gaat nu om realisme en geloofwaardigheid. Om de eigen kracht van een stad of wijk, niet om dromen die onhaalbaar zijn en niet aansluiten bij de werkelijkheid.

Bij 'Duurzaamheid' is eveneens gesproken over het *faciliteren* van duurzame initiatieven van burgers, bijvoorbeeld door de invulling van bestemmingsplannen en het afgeven van vergunningen, maar zeker niet door het zomaar verstrekken van geld door de overheid. Toch durfde de groep van Duurzaamheid nog wel te dromen. Er werd gesproken over innovatie. Over kosten die voor de baat uitgaan. Over rendementen op de langere termijn. En over het terug laten vloeien van inkomsten naar de lokale gemeenschap. Want juist op het gebied van duurzaamheid valt er nog een wereld te winnen in Nederland, en is innovatie hard nodig.

Conclusie: de overheid als één van velen

De (gemeentelijke) overheid gaat minder doen en minder betalen, dat is duidelijk. Voor ons als burgers van Nederland zijn er dan twee opties. Faciliteiten en voorzieningen vallen weg, of we nemen ze zelf over. Die keuze moet niet zo moeilijk zijn. Maar als wij als burgers meer initiatieven moeten nemen, moet de overheid het realiseren van die initiatieven ook mogelijk maken. Want aan een echte participatiesamenleving doet iedereen mee. "Vraag niet wat de overheid voor jou kan doen, bedenk wat je zelf kunt doen", dat lijkt het credo van nu. En zie de overheid dan als één van vele partijen in het maatschappelijk veld, in plaats van de allesbepalende vreemde eend in de bijt.